

---

*М.Є.Максюта,
доктор філософських наук,
професор Національного аграрного університету*

ОНТОЛОГІЯ САМОБУТТІЙНОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

У процесі життєдіяльності людина реалізується як особистість, яка прагне бути собою, саморозбудовується, демонструє свої індивідуально-особистісні схильності і властивості, отримуючи максимально можливу віддачу від життя, але мірою такої життєвіддачі є, по суті, її “вкладання” у життя здійсненням потреб, цілей, ідеалів.

Як “самоспрямоване існування” (К.Маркс), прагненням створювати умови життя людина утверджує свій життєвий світ, виробляє відповідні позиції ставлення до світу, до самої себе. Особистісний розвиток, удосконалення розгортаються на засадах самобуттійності. Змінювати зовнішній світ із метою задоволення своїх потреб і утвердження в ньому означає, насамперед, самоутвердження людини. Будучи здатною до самостійності, вона витримує надскладні вимоги і ритм життя у спосіб реалізації його як простору самоутвердження, здійснює рефлексію над своїм життям, є відповідальною за прийняті рішення і здійснений вибір, які завжди визначаються певним рівнем, висвітлюючи, так би мовити, моральну сприйнятливість, гідність, упевненість чи невпевненість. Життєва потреба для сучасної людини – “бути найбільш самобуттійною, постійно зосереджуватися на своєму началі, відштовхуючись від тієї грані, де хаос і космос, стихія і гармонія безпосередньо стикаються, взаємно співбуттійнісні. Де породжується лише його (цього індивіда) світ, лише його унікальне, єдине всезагальне” [1, 35].

Небезпечними для неповторності людської індивідуальності є й піддатність впливам світу соціальності, хоча без буття особистісного соціального буття в його істотних виявах неможливе. Адже людина насамперед має бути, а не просто існувати – її буттійність має розгортатися процесами індивідуально-особистісного розквіту. На перший план виходить потреба постійного підтримання надійного шляху взаємодії її конституційованого неповторного внутрішнього світу зі світом зовнішнім, уміння бути собою як своїм світом – бути відкритою до світу і водночас само захищеною в ньому, здатною відтворювати свою автентичність, бути “вільною, легкою, незалежною”, за висловом Ф.Ніцше. Це глибинна, екзистенційно представлена, єдність людського буття.

По суті, людина екзистує в її, так би мовити, внутрішньому “просторі” ретельного збереження, догляду унікальної таємниці свого буття, але що не може не бути, не проявлятися відповідними благодатними життєвиявами.

Визначальним способом життя людини має бути творчість. А в життєтворчості епіцентром утверджується сама людина, її унікальна природа. Відкритою до світу – людськи представленою у світі – може бути лише унікальне, особистісне начало, цілісна природа людської індивідуальності. У будь-якому іншому аспекті (соціальних, психологічних, професійних чи інших вимірах) “відкритість” буде, зрештою, лише пародією внаслідок її неповноти, частковості, відзначатиметься фальшивістю.

Відкритість цілісної природи людини до світу – передумова самотворчих виявів її життєдіяльності.

Нежиттєтворчість зумовлюється неповнотою виявів людини у вимірах власної природи; ігнорування останньої – саме це, слід наголосити, визначає переважаюче матеріально зорієнтоване життя.

Невідповідність власній природі – неприродність людського життя, у певному розумінні – його “недоречність” позбавлених самостійності життєвиявів. По суті, воно є імітацією, позначене “зовнішністю”, а не свобідне, є відповідями на потреби зовнішні, а

не внутрішні, духовні. Людина стає байдужим “посередником”, “моральним проміжком” (В.С. Біблер), “ретранслятором”; її мислення, діяльність є ініційованими випадковими щодо неї чинниками, вплив яких вона й зреалізовує, помилково вважаючи, що думки і вчинки є їй посутньо відповідними.

Адекватним людині (“доречним”) може бути життя на засадах вищих духовних почуттів і цінностей, піднесеності над матеріально-повсякденним. А це здобувається духовною працею “вивищення”, завдяки інтелектуально опрацьованому “простору” життєтворчості, коли атмосферою даного простору є любов – вище духовне почуття, що підносить, “відкриває” людину світові. Почуття любові – найбільш життєве, найбільш гідний спосіб життєвиявів, воно максимально благотворно впливає, є реальною передумовою подолання страху, і, отже, вивільнення переживань для вільного розміщення індивідуально-особистісного, всього того, якою і як у житті є людина. Інтелектуальна, духовно синтезуюча праця, по суті, закорінена у цьому вищому почутті – любов “розкодує” інтелект, усуває упередженості, забезпечує умови для вільного розмислу і спілкування.

Отже, життєтворчість доконечно не може не бути самотворчістю; вона передбачає задіявання усього потенціалу людини – знань, переконань, схильностей, почуттів, переживань, уподобань, волі, емоцій, мислення.

Відповідно за ритмом, спрямованістю, масштабом самотворчості розгортаються всі життєві наміри, плани, діяльність. Показником адекватності життєдіяльності людини при цьому буде міра її самотворчого оприявлення, її підготовленість до життя, а не відповідність зовнішнім нормам і зразкам; уміння не втрачати свого єства, життєтворчого зманіфестування своєї природи, оберігати свою цілісність і цінність, у кожному життєвияві відповідально “делегувати” свою неповторність, відповідно облаштовуючи своє життя. При цьому у статусі критеріальних, “первинних” є увиразнені інтелектуально-духовною працею особистісні якості, за вимірами яких і здійснюється це облаштування. Тому можна стверджувати, що таке уміння жити не лише не сусідствує з умінням влаштуватися у житті, а є взаємовиключним щодо нього.

Відомий американський психолог Дж.Джампольські пропонує такі духовно-інтелектуальні “уроки трансформації особистості”: “1. Все, що я віддаю, повертається мені ж. 2. Відмова від вимогливості і вміння прощати – ключ до щастя. 3. У мене ніколи не буває поганого настрою з того приводу, який я вважаю причиною. 4. Я маю твердий намір сприймати речі по-іншому. 5. Відмовляючись від думки про можливий напад, я можу абстрагуватися від навколишнього світу. 6. Я не є жертвою навколишнього світу. 7. Що б сьогодні не сталося, я засуджувати цього не буду. 8. Існує лише сучасне. 9. Минуле – у минулому, воно більше не впливає на мене. 10. Замість усього цього я міг бачити лише мир і спокій. 11. Я здатен змінювати неприємні думки. 12. Я відповідаю за те, що бачу” [2, 127].

“Безпосередність самобуття” конститується індивідуальним самовизначенням, зростанням, зміцненням свідомості практичної значущості самобуттійності, свідомості своєї спроможності бути відповідальною. А це – привілеї людини високої саморефлексії, спроможної у думках здійснювати виважений вибір, передбачати наслідки вчинків, здатної не просто міркувати, а переживати сприймуване і відповідати життєвими вчинками. Самобуттійністю відзначається життя людини вільної, його відповідального учасника, який спромагається перебирати на себе неймовірно важкий тягар – конкретну часопросторову “частину” буття. Природно, що при цьому актуалізуються по суті довічні вимоги, які полягають у наступному. “Неприпустимо жити для себе; думаючи лише про себе, людина завжди віднайде тисячу причин відчувати себе нещасною... Слід діяти, займатися своєю справою – правильно вибрати її, глибоко вивчити і досягати у ній майстерності... Треба вірити в силу волі... Позаяк можливості наші залежать від того, на що ми наважуємося, слід, не задумуючись над їх обмеженістю, завжди бути у формі... Можливо, воля і є царицею добродійностей... Слід зберігати вірність – слову, обов'язкам,

іншим, самому собі... Вірність сама створює для себе ґрунт” [3, 139–141]. У цих положеннях відображаються сходження до неоднозначності, проблемності життя, вміння завдяки вирішення непроминальних на кожному життєвому шляху проблем підніматися до вищих можливостей самобуттійнісного життя. Воно є визначальною інтегративною спрямованістю особистісно зреалізованого життєвого шляху. Лише в особистісному самобутті, доглибинно від себе, щиро і віддано може здійснюватися присуття природа людини як її відповідь на дарунок життя, вона може зреалізувати себе у безмежжі виявів, отримуючи радість від життя. Це максимально прийнятний спосіб смислостверджувального життя, подолання його обмеженості. Сповнене смислу життя зніціюється і розгортається від глибинного людського ества як шлях “розкривання” внутрішніх можливостей у конкретних часопросторових межах. Лише самобуттійністю життя, на відміну від інших, людина представляє “іншому” своє існування, хоча й обмежене, але як свою неповторність, і, отже, як таке, що у певному розумінні здатне виходити за свої межі. “Інше” ж є умовою життєво неодмінного увиразнення присутніх внутрішніх визначеностей, непроминальний вектор прагнень у формах культурного буття і розгортання життєвих спрямувань у процесах самотворчості, коли прагнення “іншого” є запорукою ініціювання новизни, виправданості нових життєвих поривів. За посередництва “іншого” зреалізовується смисл рішучості людини у процесах її саморозбудови [Див.: 4].

Хоча, водночас, мистецтво самобуттійності полягає в умінні враховувати і долати більшою чи меншою мірою відчутні схильності до здобутого, передбачає життя в оточенні звичних речей, обставин, стосунків, на засадах усталених стереотипів мислення. Все ж життєво переважаючим є саме прагнення до “іншого”, а спілкування – способом взаєморозкривання насамперед значущих для тих, хто спілкується, життєвих чинників. Спілкування – глибинна потреба самобутності людини, яка долає певні перешкоди, як, скажімо, навіть неволодіння мовою свого співбесідника. У спілкуванні увиразнюється спільне між спілкуючими, максимально сприятливе для них у вимірах внутрішньо неповторних особливостей, що є доконечно ініціюючим началом його життєдайності.

Рівень загальної і професійної культури, уміння зреалізувати життєві цілі й завдання, отримувати задоволення від життя великою мірою визначаються умінням, насиченістю спілкування. У спілкуванні формуються взаємопорозуміння, взаємоповага, взаємодовіра, чинники збагачення індивідуально-особистісної природи. Людина має відчувати зацікавленість до себе з боку інших, особливо тих, до кого вона сама має інтерес, переживати спільні почуття радості чи горя. Змістовність, інтенсивність спілкування загострюють вимоги до інтелектуально-духовних якостей, виводять на потребу формулювання нових питань і пошук відповідей. І це природно, бо й саме по собі знання – діалогічне; пізнаючи, людина порівнює відоме із невідомим, вступає у внутрішній діалог пошуку можливостей пояснити невідоме, намагається чіткіше, глибше визначити питання і аргументоване пояснення.

У процесі спілкування зніціюється і формується індивідуально-особистісне сприйняття, розуміння інформації, пробудження, у певному смислі, схильності до знань. Інакше інформація може лишитися не сприйнятою, що, зрештою, позбавляє смислу весь процес спілкування. А це також супроводжується формуванням, зміцненням відповідного індивідуально-особистісного інтелектуально-мислительного досвіду, буттійнісно неодмінного чинника життєдіяльності. Більш розвинутими стають самопізнання й емоційна культура. Спілкуючись, люди обмінюються певною інформацією, але далеко не другорядним при цьому є і настрій. Емоційна складова спілкування впливає на психічний стан, в атмосфері якого у новому смислі постає зміст інформації. Поступово виробляється, збагачується емоційний досвід як істотна складова успішної життєдіяльності.

Життям “від себе”, особистісними виявами живе узвичаєна у своєму внутрішньому світі людина, вільна, а не свавільна, господар у своєму домі. “Воля вільної людини непідвладна свавіллю. Вона вірить у дійсність; це означає: вона вірить у реальну єдність реальної подвійності Я і Ти... Здійсниться не так, як вона вирішила. Але те, що

здійсниться, здійсниться лише тоді, коли вона наважиться на те, що вона може хотіти” [5, 331]. Позбавлена ж вищого почуття – любові, людина – свавільна, чинить, незважаючи на життя, думки і волю інших, керуючись лише власними егоїстичними, спотвореними уявленнями про дійсність, процеси і явища. “Свавільна людина не вірить і не зустрічається... Їй невідома єдність, вона відає лише про гарячковий світ там, назовні і свою гарячкову жадобу його використати” [5, 331]. Життєвий шлях свавільної людини позбавлений наскрізно цілісного, його скріплюючого стрижня, визначальними для неї є випадкові поривання й прагнення, а не присутню життєві волевиявлення. Свавільна людина “не має справжньої долі, вона підвладна визначеності речей та інстинктів і, відчуваючи себе самодержцем, реалізує своє свавілля. Вона не має великої волі, але лише свавілля, що їй видається нею як її воля. Вона абсолютно не здатна на жертвність, хоча й може марнославити про це – ти упізнаєш її з того, що вона ніколи не буває конкретною” [5, 331].

Нерозвинутість духовно-душевного, внутрішнього світу обертається переважанням у житті другорядного, що відмежовує справжню сутність, яка, між тим, завжди потребує бути оприявленою, розвинутою на шляху відповідної інтелектуально-духовної праці подолання втечі від життя. Бо при цьому, по суті, не помічається основного – унікального, неповторного внутрішнього світу, своїх прихильностей, інтересів, потреб, внутрішнього ества, потенціального творчими можливостями, які без докладання вольових зусиль, вочевидь, не можуть бути виведеними на поверхню зовнішніх умов життя, котрі ніколи не були, не є і не можуть бути у цьому розумінні нездоланими перепонами: творча особистість завжди своєчасна. Кожна людина живе у своєму часі й місці, але вона покликана сповнювати цей часопростір своїм життєздійсненням – її життям має розгортатися її самість, поєднуватися із дійсністю індивідуальна неповторність життям особистості як неперервно здійснюваним спілкуванням зі світом, культурою, природою, іншою людиною, зі своїм внутрішнім світом, зі своїм Богом. Спілкування – екзистенціальні вияви людини, що за самою їх природою є постійним при-відкриванням її індивідуальної суті, переживанням її унікальності; простір поширення її неповторності, розвитку, збагачення її самотності. Воно уможливорює позитивно стверджувальне поєднання трагізму конечності й смислового наповнення життя. Обрана людиною позиція – відповідь у спілкуванні є реальною можливістю знову й знову виявляти себе, бути собою у кожний даний момент “тепер”, “тут” і в даному неповторному самотнійному аспекті демонструвати глибинно особистісні інтелектуальні, духовно-моральні якості, доводити до практичного самоздійснення у даному розумінні, оприявнюючи багатство, невичерпність відповідей – смислів. У спілкуванні особистісною визначеністю репліки-відповіді досягається можливість не просто вступити у швидку течію ріки життя, а призупинити її. Кожна мить життя отримує смисл, – як і життя в цілому, що складається з миттєвостей. У кожну репліку-відповідь у спілкуванні людина вкладає усю себе, свої можливості, життєвий досвід, у ній вона є цілісною. Людина сповнюється кожною реплікою-відповіддю, мобілізуються, активізуються її духовні, душевні, фізичні якості, це – постава повноти її неповторності, вихід у “простори” кожної миті людини у її цілісності, можливість жити кожній миті своїм цілісним життям, єдністю життєвих можливостей. Життя конечне, обмежене, визначене часом і місцем, але воно значуще у даному часі й місці тим, що людина по-своєму змогла здійснити, своїм голосом “щось” промовити світові. За цим “щось” – її світ можливостей і здійснення, а промовляння є реалізацією прагнень самовираження, продемонструвати себе у дійсності. І лише за такої умови “промовляння” має для людини смисл – є її смислом, хоча й тимчасове, обмежене, але поширюється смислом людини у дійсність. І, як представлене безмежжям індивідуально самотнійнісних промовлянь до світу, сповнене смислу, життя отримує можливість здолання обмеженості. Самотнійність увиразнює присутню властивість життя – його можливість.

Отже, самобуттійнісне життя – особливе мистецтво. На нього спромагається особистість на рівні надскладних вимог, володіючи тонким умінням успішно керувати кораблем свого життя у наперед абсолютно невідомому житейському морі. “Що ж бо вітрило, весло, як судном не керує мистецтво?” (Овідій). Вона здатна зреалізувати життя не розпорошено-примхливо, а відповідально-осмислено, у повноті його особистісно стверджувального розгортання. Її життя “розгортає” її суть, воно простує шляхом її глибинної сутності, якої вона гідно спромагається дотримуватися, а її народження – це передумова до життя, яке вона має особистісно створювати, як відповідь на цей дарунок.

Між тим, зазвичай, люди найчастіше чинять навпаки. “Поспішає стати дорослим, а потім шкодує за дитинством. Втрачає здоров'я заради грошей і тут же витрачає гроші, аби повернути здоров'я. Думає про майбутнє із таким нетерпінням, що ігнорує сучасним, а зрештою не має ані сучасного, ані майбутнього. Живе так, ніби ніколи не помре, а помирає так, ніби ніколи й не жила” [6, 226].

Людина покликана зреалізувати життєві істини, відкриваючи можливості для виявів своїх індивідуальних здібностей, прагнень, ідеалів – життя її має бути переживанням її самобуттійності. “Є форма буття”, в якій “постає абсолютно явно, ніби очевидний факт повсякденного досвіду”, те буття, що “зазвичай називається “внутрішнім”, “душевним”, “психічним” – “безпосереднім самобуттям”. Воно “найближче до нас, точніше – збігається з нами самими”, а, між тим, і “найменш відоме, найчастіше лишається непоміченим” [7, 318]. “Це – сфера внутрішнього душевного життя – не такою, як вона постає для холодного зовнішнього спостереження і витлумачення, а як безпосередньо відкривається у самому її переживанні” [7, 380]. Сучасна людина – в умінні своїм життєвим процесом гармонізувати індивідуальні характеристики у власне буттійнісних виявах, формами культурної творчості легалізувати “безпосереднє самобуття”. Життєва процесуальність має діалогізуванням особистості конституюватися повнотою “безпосереднього самобуття”, реалізацією комунікативною насиченістю: турботливо-відповідальне сприймання подій і явищ світу, інших людей на засадах свідомості, що “Я” мого “я” утворюється фактом відповідальності, якої потребують страждання і провина інших” (Е.Левінас).

Визначальна спрямованість буття – не зовнішнє до індивідуального, а закорінене в останньому особистісними зманіфестуваннями зреалізування “безпосереднього самобуття”. Це не, з одного боку, “індивідуально оформлена повнота людського життя”, а з іншого – вияви її відкритості до світу, повнота життя і є її відкритість діалогізування зі світом – уповні людина конститується відкритістю діалогу зі світом. Завдяки відкритому ставленню до іншого для “Я” постає реальність. Остання постає завдяки участі у просторі між “Я” і “Ми”, смислом людини відзначене культурне буття, реальність для людини представлена у відносинах [Див.: 5, 333]. Відкритість – не завершений здобуток, а особистісно стверджувальний, неперервно здійснюваний акт, коли інший є шлях і сам вихід “Я” у буття. Визначити щось означає вказати на його межі, відмінності щодо чогось. Визначення “Я” досягається у ставленні до іншого “Я”, через іншого доконечно безконечною відкритістю до нього, відкритість не другорядно-доповняльна, а особистісно присутньо конституююча. Лише відкрита людина у неперервності діалогізування з іншим зустрічає себе.

Самобуттійність – це по-людськи виважене життя, безальтернативна екзистенційна неодмінність, яка не просто супроводжує людське життя або ж навіть може бути відсутнім. Поза умінням не відволікатися від істотно відповідного своїй духовній природі на невідповідне немає особистісного буття. Це уміння забезпечує позитивний розвиток, збагачення особистісних якостей; як самостверджувальна реалізація життєвої активності, але всупереч безконечному активізму є умінням цоактивніше поставати собою у надскладних життєвих обставинах, як можливості себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Библер В.С.* Нравственность. Культура. Современность (Философские раздумья о жизненных проблемах) // Этическая мысль: Научно-публицистические чтения. – М., 1990.
2. *Джампольски Дж.* Любовь побождает страх. – М., 1991.
3. *Моруа А.* Письма незнакомке. – Одесса, 1993.
4. *Табачковський В.Г.* Осердя антропологічної рефлексії: проблема “Я – інший” // Філософська антропологія: Екзистенціальні проблеми. – К., 2000.
5. *Бубер М.* Я и Ты // Квинтэссенция: Филос. альманах, 1991. – М., 1992.
6. *Козьмо П.* Подобно реке... – К., 2006.
7. *Франк С.Л.* Сочинения. – М., 1990.